

Społeczne aspekty udostępniania lasów miejskich

Małgorzata Woźnicka, Emilia Janeczko

Abstrakt: Lasy miejskie narażone są na silną presję ze strony wypoczywających tam osób. W celu ich ochrony należy włączyć te tereny w ogólnomiejski proces planowania przestrzennego. Istotne jest przy tym uwzględnienie aspektu społecznego. W lasach miejskich Warszawy przeprowadzono badania ankietowe, których celem było ustalenie modelu aktywności rekreacyjnej społeczeństwa w odniesieniu do środowiska. Łącznie zebrano 521 ankiet w osiemnastu kompleksach leśnych. Analizy dokonano dla sześciu obiektów leśnych zróżnicowanych ze względu na wielkość powierzchni, lokalizację i intensywność zagospodarowania rekreacyjnego. Wyniki ankiet wskazują, że spośród różnych możliwych do realizacji form rekreacji w lasach respondenci preferują przede wszystkim spacer, jazdę rowerem oraz pikniki. Zgodnie z tym, za najbardziej potrzebne na terenie lasów uznano przede wszystkim przestrzenne elementy liniowe, takie jak ścieżki spacerowe oraz ścieżki rowerowe. Ponadto lokalizacja kompleksu leśnego wpływa na dobór środka lokomocji, jakim wypoczywający dostają się do lasu oraz na długość przebywania w lesie.

Słowa kluczowe: lasy miejskie, kompleks leśny, zagospodarowanie rekreacyjne lasów, preferencje warszawiaków.

Abstract: Social aspects of access to urban forests. Forests growing in the cities subject to strong pressure from the people vacationing there. In order to protect them these areas should be included in the general urban planning process. In the urban forest areas of the capital, the survey was conducted with the aim to establish the recreational preferences of the inhabitants of Warsaw and a model of recreational social activity in relation to the environment. A total of 521 questionnaires were collected in eighteen forest complexes. The analysis was performed for six different forest complexes diversified for the size of the area, the location and intensity of recreation development. Results of surveys indicate that, out of the different forms of recreation, possible in the forests, the respondents prefer mostly walking, cycling and picnics. Following this, the most needed in the forest were primarily spatial linear elements, such as footpaths and bicycle paths. Moreover, the location of the forest complex influences the type of transport means chosen by people resting there and the duration of their stay in the forest.

Key words: urban forests, forest recreational infrastructure, preference of Warsaw inhabitants.

Wstęp

Pośpiech, stres, hałas to czynniki, które obecnie stale towarzyszą mieszkańcom dużych miast. Prowadzi to do zmęczenia zarówno psychicznego, jak i fizycznego, dlatego dla odnowy sił, zachowania równowagi niezbędny jest wypoczynek w środowisku pozbawionym tych szkodliwych czynników. Można zatem stwierdzić, że potrzeby wypoczynkowe ludności miejskiej będą najkorzystniej realizowane w środowisku leśnym. Szczególnego znaczenia w tym kontekście nabierają lasy położone w granicach administracyjnych miast lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie (Ważyński 1997). Jednak, aby lasy były właściwie przystosowane na potrzeby rekreacji, należy ustalić turystyczne i rekreacyjne preferencje społeczeństwa oraz przeprowadzić ocenę przydatności rekreacyjnej środowiska leśnego (Łonkiewicz, Głuch 1991, Pieńkos 2000).

Lasy miejskie na ogół charakteryzują się znacznym rozdrobnieniem i stosunkowo niewielką powierzchnią poszczególnych kompleksów. W Polsce lasy komunalne posiada około dwieście miast, przy czym istnieje znaczne zróżnicowanie wielkości ich powierzchni, od 1,11 ha (Biskupiec, woj. olsztyńskie) do 2692,77 ha (Warszawa). Lasy te rzadko kiedy stanowią jeden zwarty kompleks. Najczęściej występują w formie kilku-kilkunastu luźno rozmieszczonych, niepowiązanych ze sobą fragmentów. Kolejną charakterystyczną cechą lasów miejskich jest silna antropizacja. Wzmocniona presja społeczna na zagospodarowanie rekreacyjne tych terenów powoduje, że podejmowanych jest szereg działań, które nie zawsze są spójne z oczekiwaniami mieszkańców miast. Tymczasem rozpoznanie potrzeb, preferencji użytkowników wraz ze szczegółową inwentaryzacją istniejących elementów i urządzeń rekreacyjnego wyposażenia terenu są niezbędne dla prawidłowego zagospodarowania każdego terenu o funkcji wypoczynkowej. Dlatego też celem podjętych badań było określenie potrzeb i preferencji mieszkańców stolicy w odniesieniu do wybranych lasów miejskich Warszawy.

Okolo 15% powierzchni Warszawy zajmują lasy. Rozmieszczone są one głównie na obrzeżach miasta i tworzą 27 kompleksów. Ponad 45% (3271 ha) tej powierzchni stanowią lasy prywatne (nadzorowane). Pozostała część obszarów leśnych jest własnością Skarbu Państwa, z czego ponad 68% (2716 ha) znajduje się w użytkowaniu wieczystym miasta stołecznego Warszawy (Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego m.st. Warszawy, marzec 2006).

Lasy stolicy stanowią podstawowy element Systemu Przyrodniczego Warszawy. Większe kompleksy leśne i lokalne odizolowane powierzchnie leśne pełnią funkcje klimatyczne oraz biocenotyczne. Ponadto lasy te pełnią dodatkowo istotne funkcje rekreacyjne, edukacyjne i naukowe, stanowiąc ważny element systemu rekreacyjnego miasta.

Metodyka badań ankietowych

Badania ankietowe odnosiły się do preferencji mieszkańców Warszawy wypoczywających na terenach lasów miejskich stolicy. Badania przeprowadzono w dwóch okresach, tj. letnim oraz jesiennym. Ilość ankiet pozyskanych w poszczególnych kompleksach leśnych uwzględniała powierzchnię danego kompleksu oraz powierzchnię i ilość kompleksów leśnych w poszczególnych dzielnicach Warszawy. Łącznie zebrano 521 ankiet w następujących kompleksach leśnych:

- położone w środkowej części Warszawy: Las Koło – 43,2 ha, Las Bielański – 151,8 ha, Las Bródno – 88,9 ha, Las Matki Mojej – 14,3 ha, ur. Olszynka Grochowska 69,4 ha, Las Lindego 20,5 ha, ur. Henryków – 49,8 ha, ur. Dąbrówka – 27,3 ha, os. Tarchomin – 51,6 ha;
- znajdujące się na obrzeżach Warszawy: Las Kabacki – 924,7 ha, Las Sobieskiego – 516,6 ha, Las Bemowo – 508,6 ha, Las Młociny – 102,2 ha, Las Nowa Warszawa

– 166,5 ha, Lasy os. Stara Miłosna (725,7 ha), Lasy os. Anin i os. Międzylesie (1246,5 ha), Lasy os. Białoleka Dworska (44,9 ha).

Ankiety były zbierane zarówno w powszednie dni tygodnia, jak i weekendy, na różnych elementach rekreacyjnego zagospodarowania (placach zabaw, polanach wypoczynkowych, ścieżkach spacerowych, ścieżkach edukacyjnych itp.), w różnej odległości od wejść do lasu. Ankieta zawierała w sumie 21 pytań, w tym pięć pytań tzw. metryczki, która pomogła określić ogólną strukturę wypoczywających w lasach (płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania oraz status rodzinny), pozostałe pytania związane były z preferencjami respondentów w zakresie czasu i częstotliwości pobytu w lasach miejskich Warszawy, miejsc i form wypoczynku oraz sposobu i zakresu rekreacyjnego zagospodarowania lasów. Do niniejszej analizy wybrano lasy zróżnicowane ze względu na wielkość kompleksu leśnego (kompleksy o powierzchni – poniżej 100 ha – Las Koło, Las Lindego, kompleksy o powierzchni 100–500 ha – Las Nowa Warszawa, Las Młociny, kompleksy o powierzchni ponad 500 ha – Las im. Jana III Sobieskiego, Las Kabacki); lokalizacji (lasy położone w centrum Warszawy – Las Koło, Las Lindego, lasy położone na obrzeżach miasta – Las Nowa Warszawa, Las im. Jana III Sobieskiego, Las Młociny i Las Kabacki) oraz intensywności zagospodarowania rekreacyjnego (Las Nowa Warszawa w małym stopniu zagospodarowany – znajdują się tu jedynie ścieżki spacerowe, w pozostałych wybranych kompleksach są zarówno obiekty liniowe, jak i powierzchniowe).

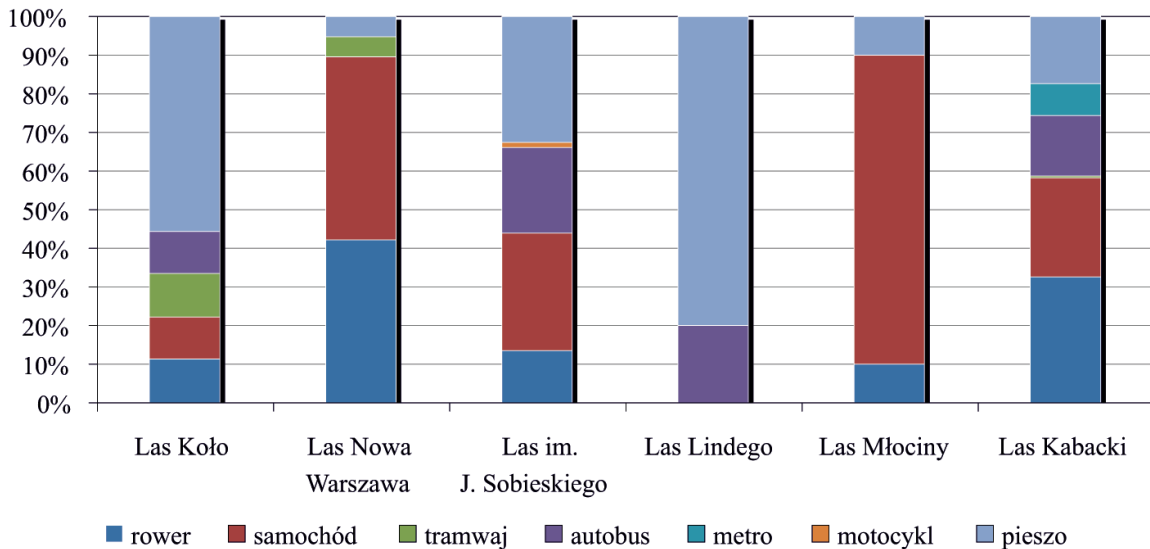
Ogólna charakterystyka respondentów

W badaniach preferencji wzięli udział przede wszystkim mieszkańcy Warszawy (97%). W niewielkim stopniu przeważali mężczyźni, stanowiąc 51% ankietowanych. Natomiast pod względem wieku najliczniejszą grupę stanowiły osoby w przedziale wiekowym 26–35 lat – 33,1% badanych. Kolejnymi pod względem liczebności grupami wiekowymi byli respondenci w wieku 36–45 lat – 18% ankietowanych, 18–25 lat – 17% respondentów, a w wieku 46–55 lat oraz 56–65 lat – każdorazowo 11% badanych. W wieku powyżej 66 lat było 9,9% respondentów. Również badania przeprowadzone przez Sisak (1996) i Garbula (1997) wskazują na to, że lasy częściej odwiedzane są przez osoby między 15 a 29 rokiem życia, niż przez ludzi starszych.

Wśród ogółu respondentów dominowały osoby z wykształceniem wyższym – 40,1% badanych, respondenci z wykształceniem średnim stanowili 32,5% ankietowanych, a z wykształceniem policealnym lub niepełnym wyższym – 17,4% badanych. Najmniej było respondentów z wykształceniem podstawowym (4%) oraz zasadniczym zawodowym (6% respondentów). Uzyskane wyniki są zgodne z wynikami otrzymanymi przez Hammett, Patterson (1993) wskazującymi na wyższy udział w różnych formach wypoczynku osób z wyższym wykształceniem.

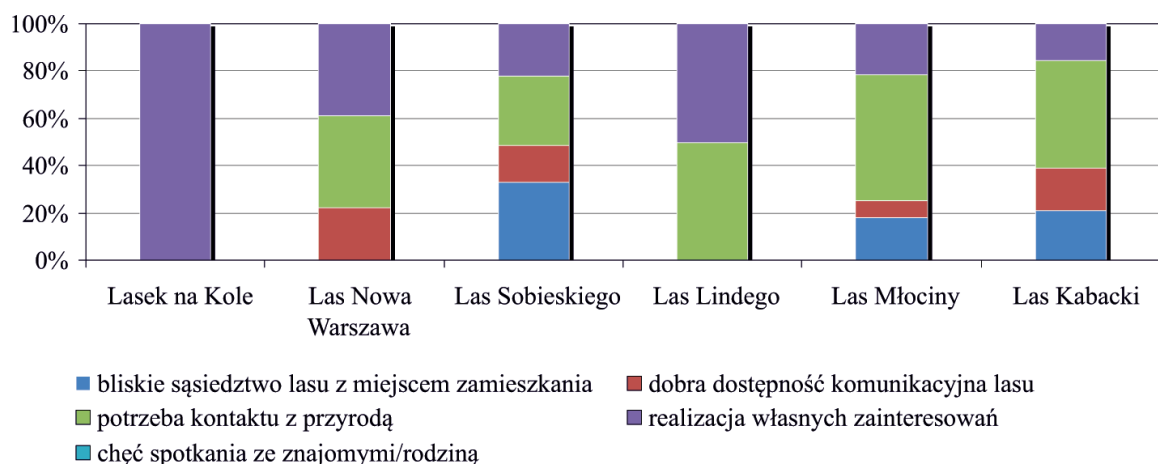
Charakterystyka preferencji osób odwiedzających wybrane kompleksy leśne Warszawy

Ogólnie ankietowani najczęściej udają się do lasów samochodem – 28% badanych, rowerem – 27%, pieszo – 26%, zaś z komunikacji miejskiej korzysta 19% ankietowanych. Wyniki uzyskane w analizowanych kompleksach pokazują, że samochodem respondenci dojeżdżają do lasów położonych na obrzeżach miasta. Las Młociny – 80% badanych wybiera ten środek transportu, Las Nowa Warszawa – 47%. Zaś do kompleksów położonych w środku miasta odwiedzający dostają się przede wszystkim pieszo (Las Lindego – 80% respondentów, Las Koło – 56%) (rys. 1).

Ryc. 1. Preferowane środki komunikacji dotarcia do wybranych kompleksów leśnych Warszawy
Fig. 1. The preferred means of transport to reach the selected forest complexes in Warsaw

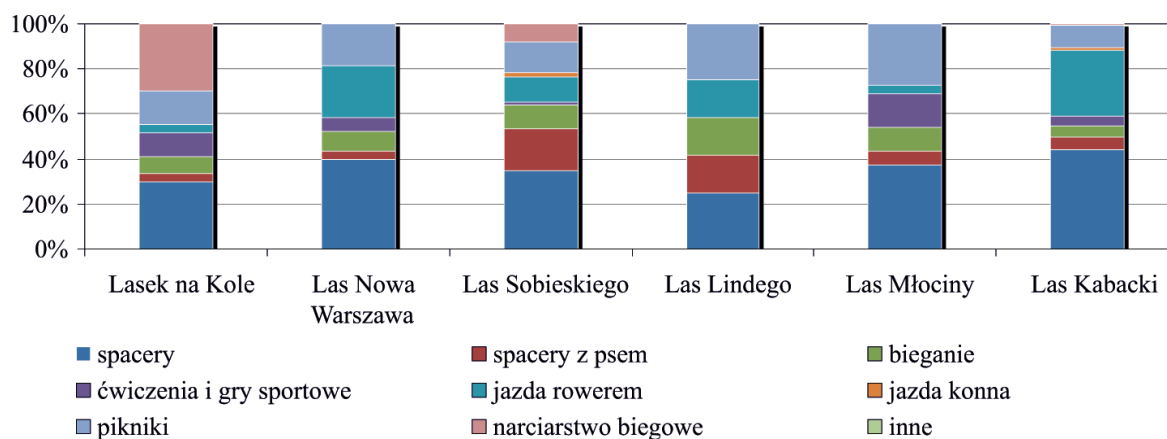
Wybór lasów miejskich na miejsce wypoczynku wynika przede wszystkim z potrzeby kontaktu ankietowanych z przyrodą (31% respondentów) bądź z bliskiego sąsiedztwa z miejscem zamieszkania lub miejscem pracy (25% wszystkich udzielonych odpowiedzi). Także w większości analizowanych obiektów wypoczynek respondentów na terenie lasów wynikał z potrzeby kontaktu ze środowiskiem naturalnym (Las Młociny – 54% ankietowanych, Las Lindego – 50%). Jednak w lasach o małej powierzchni dla wielu respondentów atrakcyjność obiektów leśnych wynikała z możliwości realizacji własnych zainteresowań (Lasek na Kole – 100% badanych, Las Lindego – 50%). Znaczące jest to, że w analizowanych kompleksach leśnych położonych w centrum miasta nie wymieniano jako powodu wypoczynku na tych terenach takiego czynnika, jak bliskie sąsiedztwo lasu z miejscem zamieszkania (rys. 2).

Ryc. 2. Czynniki decydujące o atrakcyjności wybranych kompleksów leśnych Warszawy jako miejsca wypoczynku
Fig. 2. The factors determining the attractiveness of selected forests of Warsaw as a place of recreation

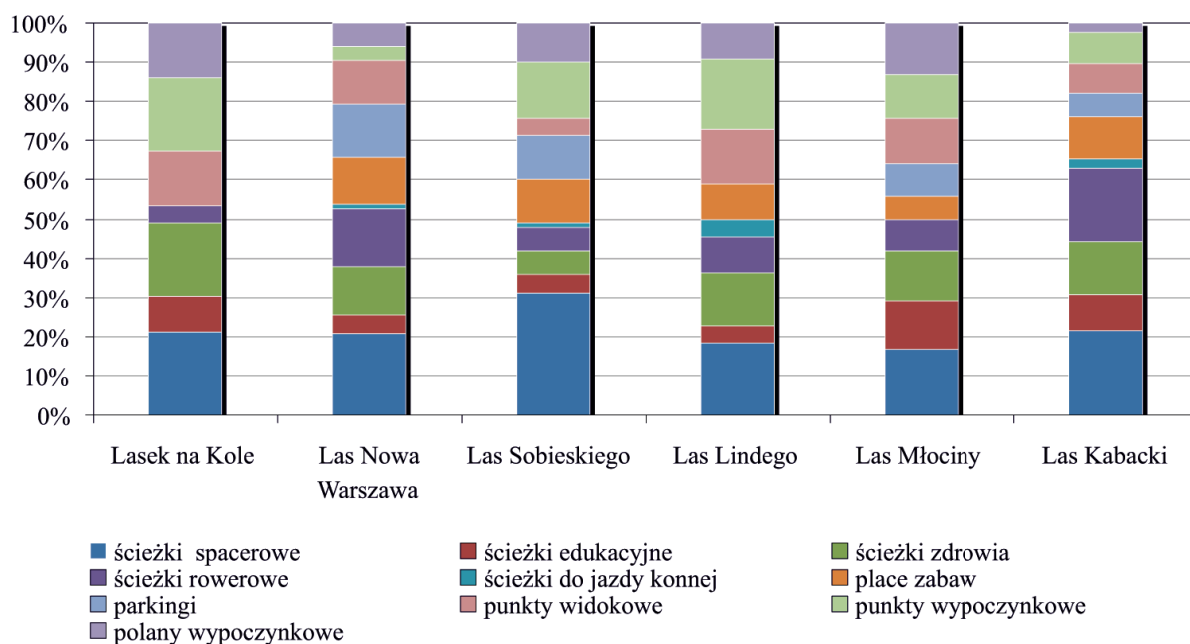
Okolo 50% ogółu badanych wypoczywa w lasach miejskich od dwóch do czterech godzin. Potwierdza się to w stosunku do dużych kompleksów leśnych (Las Kabacki – 64% badanych, Las im. Jana III Sobieskiego – 49% ankietowanych). W Lesie Młociny aż 80% ankietowanych przebywało od dwóch do czterech godzin. Krótki wypoczynek dominował w małych kompleksach leśnych zarówno w Lesie Koło, jak i Lesie Lindego – 60% badanych wskazało, że każdorazowo spędza w lesie do dwóch godzin. Jednocześnie nikt w tych obydwu kompleksach nie preferował wypoczynku długiego – powyżej czterech godzin.

Spśród różnych form rekreacji, możliwych do realizacji w lasach miejskich Warszawy, respondenci preferują przede wszystkim spacer, w tym spacer z psem (49%), jazdę rowerem (22%) i pikniki (14%). Również w analizowanych kompleksach leśnych respondenci wybierali spacer oraz spacer z psem jako preferowaną formę wypoczynku. W Lesie Kabackim prawie 50% badanych, a w Lesie Sobieskiego ponad 52% wskazało na te formy rekreacji. Stosunkowo duży odsetek respondentów wymienił jako realizowaną formę wypoczynku jazdę rowerem w Lesie Nowa Warszawa – 20%, a Lesie Kabackim – 30%. We wszystkich wybranych kompleksach leśnych ankietowani wskazali na co najmniej pięć preferowanych sposobów spędzania czasu w lesie (rys. 3).

Ryc. 3. Kształtowanie się preferowanych form rekreacji w wybranych kompleksach leśnych Warszawy
Fig. 3. Shaping of preferred forms of recreation in selected forest complexes of Warsaw

Za najbardziej potrzebne na terenie lasów respondenci uznali przede wszystkim przestrzenne elementy liniowe (58% wszystkich udzielonych na to pytanie odpowiedzi) takie jak: ścieżki spacerowe (22% odpowiedzi) oraz ścieżki rowerowe (14%). W Lesie Kabackim elementy liniowe rekreacyjnego zagospodarowania były istotne dla 65% ankietowanych w tym, m.in. ścieżki spacerowe – 21%, ścieżki rowerowe – 18%, ścieżki zdrowia 14%. W Lasku na Kole 19% respondentów wskazywało, że należy utworzyć tam ścieżkę zdrowia, pomimo iż jedna już tam funkcjonuje. Natomiast w Lesie im. Jana III Sobieskiego, gdzie nie ma ścieżek zdrowia, zaledwie 6% respondentów wskazało na konieczność urządzenia takiego elementu w tym kompleksie. Również w Lesie Sobieskiego 31% ankietowanych wskazało na konieczność utworzenia ścieżek spacerowych. Jedynie w Lesie na Kole respondenci nie wskazali jako preferowane elementy rekreacyjnego zagospodarowania placów zabaw (rys. 4). Znaczący tu może być fakt, że na obiekcie tym znajdują się już trzy elementy tego typu.

Ryc. 4. Kształtowanie się preferencji odnośnie do elementów rekreacyjnego zagospodarowania lasu w wybranych kompleksach leśnych Warszawy

Fig. 4. Shaping of preferences for recreation elements of forest management in selected forest complexes of Warsaw

Większość respondentów (35% badanych) oceniła lasy miejskie Warszawy jako średnio lub słabo (33%) zagospodarowane rekreacyjnie. Zaledwie 3% badanych uważało, że lasy są bardzo dobrze zagospodarowane. Jako źle zagospodarowany respondenci wskazali na Las Koło (20% oceniło jako średnio zagospodarowany, a 80% słabo zagospodarowany). Również źle oceniony został Las Nowa Warszawa, 53% respondentów uznało, że jest on słabo zagospodarowany, 37%, że średnio zagospodarowany, a 11%, że dobrze, przy czym jest to kompleks leśny o niskiej intensywności zagospodarowania rekreacyjnego. W Lesie Młociny 20% respondentów uznało, że jest to obiekt bardzo dobrze zagospodarowany, 30%, że dobrze, ale 50% oceniło jako słabo zagospodarowany. Dość równomiernie ocenione zostały Las Kabacki i Las im. Jana III Sobieskiego (duże kompleksy). Jako dobrze zagospodarowany 43% respondentów oceniło Las Kabacki, a 42% – Las Sobieskiego. Jako średnio zagospodarowane dane kompleksy były ocenione odpowiednio przez 42% i 49% respondentów. Las Lindego został przez 40% ankietowanych oceniony jako dobrze zagospodarowany, przez 20% jako średnio zagospodarowany, a przez 40% słabo zagospodarowany.

Podsumowanie

1. Do kompleksów leśnych położonych w środku miasta odwiedzający dostają się głównie pieszo. Natomiast do kompleksów leśnych położonych na obrzeżu – głównie samochodem, w kompleksach tych respondenci wskazali na parkingi jako niezbędne elementy

rekreacyjnego zagospodarowania. Odwiedzający lasy miejskie w niewielkim stopniu korzystają z komunikacji miejskiej.

2. W kompleksach leśnych o stosunkowo małej powierzchni (poniżej 100 ha) i położonych w centrum miasta dominował wypoczynek krótki do 2 godzin. Natomiast w dużych kompleksach leśnych dominował wypoczynek 2–4-godzinny.
3. W skład rekreacyjnego zagospodarowania lasów miejskich Warszawy, bez względu na lokalizację kompleksu i jego wielkość, powinny wchodzić przede wszystkim elementy i urządzenia umożliwiające realizację takich form rekreacji jak: spacer, wycieczki rowerowe i pikniki.
4. Kompleksy leśne o stosunkowo dużej powierzchni (ponad 500 ha) były lepiej oceniane pod względem rekreacyjnego zagospodarowania niż pozostałe obiekty.

Literatura

- Garbula M. 1997. Funkcja turystyczna Krasnobrodzkiego Parku Krajobrazowego. W: *Turyzm* tom 7, zesz. 2.
- Hammett W.E, Patterson M.E. 1993. Use patterns and solitude preference of shelter campers in Great Smoky Mountains National Park USA. In: *Journal of Environment Management* 38.
- Łonkiewicz B., Głuch G. 1991. Wytyczne rekreacyjnego zagospodarowania lasów. IBL, Warszawa.
- Pieńkos K. 2000. Plany i projekty rekreacyjnego zagospodarowania lasu dla potrzeb turystyki i rekreacji. W: *Problemy turystyki i rekreacji w lasach Polski*, Krajowa Konferencja Naukowa, Warszawa AWF.
- Sisak L. 1996. Nawstewnost lesa obyvateli Ceska Republicy. Frequentation of forests by inhabitants of the Czech Republic. In: *Lesnictvi-foresty*, 42 (6).
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego m.st. Warszawy, marzec 2006.
- Ważyński B. 1997. Urządzanie i zagospodarowywanie lasu dla potrzeb turystyki i rekreacji, Akademia Rolnicza w Poznaniu.

Małgorzata Woźnicka, Emilia Janeczko
Katedra Użytkowania Lasu
Wydział Leśny
SGGW w Warszawie
woznickam@wl.sggw.pl
emilka.janeczko@wl.sggw.pl